

Slide 1

Fra Gol til Eiker - fra storbonde til husmann

Jeg vil fortelle historien til Torsten Olsen. Torsten var oldefar til Jørgen og Anna. Han startet livet som velstående storbonde i Gol og Hedalen, og endte det på Nysetra i Eiker som husmann og fattiglem. Det er en historie om hvordan vi alle kan takke en fuktig bytur, eller i alle fall en fryktelig dårlig handel, for at vi i sitter her - eller i det hele tatt eksisterer.

Slide 2

Først må jeg få nevne at svært mye av informasjonen vi har om denne delen av slekta, kommer fra Jørgen Helgerud sin korrespondanse med Riksarkivet. Dette skjedde fra 1955 til 1960 og de fleste av disse brevene har vi fortsatt. Slektsforskning var mer tungvint den gang - og dyrere - Jørgen betalte mellom 50 og 300 kr for undersøkelsene som ble gjort, beløpet ble vedlagt i brevene. 300 kr tilsvarer ca 3700 i dagen kroneverdi - så det var ikke småpenger som var lagt i konvolutten.

Jørgen var allerede i 1929 på besøk på slektsgården Frøysaker for å vite mer om slekta. Der møtte han Sven Olsen Brekke - Jørgens firemenning, som fortsatt bodde på gården.

Slide 3

Torsten sine forfedre kom fra Frøysaker og kona Bergitte kom fra Rotneim – begge gårder i Gol. Vi vet at minst åtte generasjoner før Torsten bodde på Frøysaker - dvs fra ca 1520. Bergitte sine forfedre hadde bodd på Rotneim i seks generasjoner før henne. Begge slektene var storbønder og eide mange gårder i Gol, Hemsedal og Aurdal (se kart). De hadde eiendeler i langt flere gårder enn de som er merket av på kartet.

Det sies at Gol var kjempenes hjembygd. Rotneims-Knut kom herfra og var mye mulig en slektning av Bergitte. Jørgen antydte at det kunne være en bror. Rotneims-Knut var en kraftkar og likte å yppe til slåsskamp.

Så gjenstår det å se om våre forfedre var typiske hallingdøler med sans for en krangel og kniven løst i slira. Men ha i bakhodet at gode gjærninger og hyggelig oppførsel sjelden eller aldri ble nedtegnet. Men dersom du kom på kant med prest, lensmann eller konge ble det som oftest nedtegnet i protokoller som er bevart for ettertiden.

Slide 4

Vi vet mest om Torstens forfedre, jeg skal derfor fortelle litt om disse for å gi et innblikk i hvem de var og hvordan de levde:

Den første vi kjenner er **Helge** som er nevnt på Frøysaker i 1528.

Hans sønn **Rasmus** er også på Frøysaker

Arne - Lagrettemann, kirkeverge. Største jordeier i Hallingdal i sin tid, mesteparten arvegods og noe kjøpt. Eide jord i: Frøysok, Børtnes og Nordhagen i Gol, Hervik, Gubberud og Skibrek i Modum, Rustan i Numedal, Helling og Upheim i Torpo, Torsteinrud, Sundre og Gunhildgard i Ål og Eikre i Hemsedal. (som oftest var det parter i gårder – ikke hele gården)

Tolleiv var Lensmann. Han fikk 20 riksdaler i bot i 1636 fordi han hadde sluppet fri en fange, og ikke funnet ham igjen. - I 1652 ble han og en Hermand Skaga stevnet av futen for beskyldninger de hadde gitt hverandre. Et vitne fortalte at Hermund hadde kommet for å slipe øksa si og hadde sagt "Det er så godt å ha en god skarp øks, for det er så mange elg på veien." – før han gikk videre til Frøysaker". Hermund løftet øksa mot Tolleiv, som løp fra ham og inn i sin egen gard. Tolleiv påsto også at kona ble så skremt når Hermund kom til gården at hun mista barnet hun bar. Hermund på sin side anklaget Tolleiv for å ha kalt ham en tyv og en "Sathing". - Hermund fikk bot og Tolleiv ble frikjent.

I 1664 ble Tolleiv stevnet som medskyldig i drapet på Jul Hanson Rye fra Valdres. Men han ble frikjent også denne gangen. ---Han hadde gjennom livet eiendeler i over 20 gårder i Gol, Numedal, Ål og vestre Slidre.

Slide 4 forts

Bjørn: Omtales som en kakse, og eide jord i mange gårder i tillegg til Frøysaker - både i Hemsedal, Slidre og i Aurdal. Han er også den eneste jeg har funnet i historiebøkene – ikke for andre bragder enn å la seg og familien portretteres, men allikevel - Et maleri av Bjørn med familie er avbildet i boken Historien om Norge bind II av Karsten Alnæs. (gift to ganger – er det begge konene?)

Torstens oldefar Ole - familiens sorte får? Han ble stevnet i 1698 for tre knivstikk. Var i sak mot broren i 1712 (kontrakt ang åsete - gården en brukte og bodde på). Han knivstakk og var nær på å drepe den samme broren i 1717 etter en krangel om ei grind. I 1723 ble Ola på nytt stevnet for retten for ukvemsord mot sorenskriveren. Ola forklarte at han hadde drukket seg så full at han ikke husket hva han hadde sagt. Han ble av retten nevnt som en "enfoldig mann".

Ole handla med slaktefe, men hadde ikke samme laget med handel og penger som forfedrene.

Skifte etter Ole: se slide

Farfar Nils var lensmann. – lite registrert – må ha vært en fin fyr 😊

Faren Ole var født på Frøysaker, men flyttet med familie til Åsli før de flyttet tilbake til Gol og gården Brekke.

Slide 5

Torsten var født på Åsli i Hedalen og ble døpt i Hedalen kirke 4. januar 1784. Sammen med faren flyttet han som ungdom til Brekke i Gol. 1806 delte faren Brekke mellom sønnene Torsten og Ole. I skjøtet står det

"Da jeg Ole Nieslen Brekke syntes at det for stridt er for een af mine Sønner at beside heele Gaarden Brekke, dels for at betale min bortskyldige gjeld, og deels for at udstaae at forskaffe mig og min kone og vanvittige Søn den store Forsyn som os tilkommer.."

Slide 6

I 1810 flyttet Torsten og Bergitte til Åsli. Her bodde de frem til 1817, da flyttet familien til nedre Skjeldrum i Skoger, utenfor Drammen. Med på flyttelasset var barna Ole 10 år, Iver 4 år og Otter 2 år. Bergitte må ha vært gravid under flyttingen, for allerede den 21. juli føder hun datteren Ingeborg Martine på Nedre Skjeldrum. Totalt får de 8 barn, men barnedødeligheten er høy og bare fem vokser opp. De døper blant annet tre sønner Otter, men det er bare den siste som lever til voksen alder.

Slide 7

26. juni 1820 kjøper Torsten omtrent 5,5 lispund av nedre Skjeldrum fra skiftforvalter i Adam Hjorts bo for 1200 daler (dagens bnr2 og 3 pluss litt av bnr1). Familien er igjen selveiende bønder, men det varer ikke lenge. Akkurat hva som skjedde vet vi ikke. Jørgen sier i et brev til Riksarkivet at Torsten på en bytur har solgt gården og at denne handelen ble familiens ruin. Handelen skal ha endt i et rettsforlik.

Det vi vet er at Torsten allerede den 17. desember 1822 solgte omtrent en femtedel for 250 daler. Og så den 30. januar 1824 selger han resten for 500 daler. Vi vet også at han ved kjøpet i 1820 lånte 500 daler. Denne gjelden ble slettet i 1827.

Han solgte altså av en eller annen grunn gården for en langt lavere sum enn hva han kjøpte den for få år tidligere. Tiden som velstående bønder var over og i 1825 finner vi dem på Skulkerud/Nysetra i Eiker som husmenn. De har nok vært innom en eller flere husmannsplasser på veien – muligens en under Skjeldrum. Otter er født noen måneder etter handelen og er deres eneste barn døpt på Strømsø i Drammen. Deres siste barn, Ingeborg Maria, blir født på Nysetra i 1827.

Slide 8

”Nysetra – Skjeldrum – Gamle skoger kirke på kartet fra 1826”

Nysetra var en husmannsplass som lå under Åsen gård i Mjøndalen. Men den var eiet av bonden på Grav gård i alle fall fra 1776 og til 1886.

Historien sier at det i tidligere tider lå en plass ved sydenden av Lorthøltjern - Lorthølsetra. Her skal det spøkt så mye - "hodeskallene trillet ut heter det" - at husene ble tatt ned og flyttet til Nysetra - derav navnet.

I dag ligger Nystetra langt inne på skauen med lang vei til folk. Men på tiden Torsten bodde her var det mye folk. Like ved hadde de Sollien, Haugen og Skulkerud. Kort vei var det også til Rønnehue, Tørjesvollen og Stallane. På Skulkerud var det også omgangsskole på denne tiden. Dette var også området som den tyven Ole Høiland gjemte og senere ble tatt rundt 1840. Enken Kristine på nabogården Stallane ble dømt til tukthus for å ha hjulpet Høiland.

Slide 9

Etter hvert flyttet alle barna – bortsett fra Otter som ble boende på Nysetra. 2. juledag 1843 giftet seg med Maren Jacobsdatter fra nabogården Skulkerud. Otter var bare 18 år mens Maren var 37. Fire måneder tidligere var de blitt foreldre til Torvald. Otter og Maren fikk fire barn - tre av disse vokste opp: det var - Torvald, Ole og Andreas. Maren døde i 1858 på Nysetra.

Slide 10

Torsten og Bergitte bodde nå på Nysetra sammen med Otter og tre barnebarn. Bergitte døde i 1863 mens Torsten lever ennå ved folketellingen i 1865. Han er da 88, legdslem og blind. De hadde også en tjenestepike i 1865, dette var helt vanlig også blant husmenn – de ville nok være ganske fortapt uten kunnskapene til en kvinne – alternativet var å gifte seg på nytt. Tjenestepikene – eller tyende, fikk som regel ingen lønn, kun kost og losji.

Slide 11

Torsten dør som fattiglem på Nysetra i 1868 - 84 år gammel. Han foretok en lang reise både geografisk og standsmessig, men uten hans valg - gode og dårlige - hadde ingen av oss vært her. Han sto sikkert ikke høyt i kurs hos kona Bergitte etter den byturen i 1822, men jeg velger å tro at hun tilgav ham og at de fikk 40 fine år sammen på Mjøndalsskauen. Bergitte og Torsten er begge begravd ved gamle Skoger kirke. Familien benyttet ofte Skoger kirke da denne lå langt nærmere enn deres egen sognekirke på Haug i Eiker.

Slide 12

Otter bor nå alene på Nysetra sammen med Torvald, Ole og Andreas som er fra 17 til 25 år gamle – og en tjenestepike. Otter er husmann og tømmerhugger. De dyrker litt korn og har noen få kuer.

En gang i løpet av 1872 treffer Ole en jente fra Hafsrud i Hof (noen km sør-vest for Nysetra, mot Eikeren) - Hansine Hansdatter. Møtet resulterer i ekteskap september samme år og etter et kort svangerskap blir Otto født i desember - de unngår dermed stemplet "uekte" i kirkeboka. Ved Ottos dåp er Oles bosted oppgitt til Nyseteren "av Grav". Men Otto er døpt i Hof.

To år senere, den 21. juni 1874 blir Jørgen født på Grav. Ole var husmann og husmann måtte i blant gjøre pliktarbeid hos bonden, og det er ikke usannsynlig at de var på Grav på grunn av dette på denne tiden.

I 1875 er de tilbake på Nysetra, sammen med barnas farfar Otter og de to onklene Thorvald og Andreas. Otto og Jørgen var dermed fjerde generasjon som bodde på Nysetra. Ole og Hansine ble boende her ennå ett eller to år til. Martine blir født på Nysetra i 1876 før de begynner å flytte rundt.

Slide 13

I 1877 bor de på Åserudeie i Skoger hvor Bernt Andreas ble født.

Her ble de ikke lenge, for i 1879 blir Hans født på Tørjevollen, også i Skoger - denne plassen var egentlig bebodd av en annen familie, men de var noen år i Amerika. Når disse kom tilbake måtte familien flytte igjen.

Og i 1882 blir Olav født på Dammyr. En av fadderene til Olav var Laurits Hansen Portaasen – Hermann Wildenveys far.

I 1884 er de kommet til Helgerud og her blir Karl Johann født i 1884. De syv første barna blir altså født på syv forskjellige plasser. De bor akkurat lenge nok på hvert sted til å sette et barn til verden før de flytter videre. Men på Helgerud blir de boende og Helgerud blir også slektsnavnet. De får fire barn til, blant annet Anna som blir født i 1890.

Slide 14

Ole er som nevnt husmann, men fra de flytter til Helgerud jobber han også som teglverksarbeider og tømmerhugger. Jørgen og de andre sønnene var i jobb fra de var 14-15 - også de som tømmerhuggere og teglverksarbeidere. Ved folketellingen i 1900 var tre av guttene på Finnerud i Sigdal som tømmerhuggere alene - den eldste var 21 og den yngste var 14 år!

Slide 15

I 1900 har Jørgen flyttet fra Helgerud og bor i Sandefjord hvor han var bestyrer ved Sandefjord teglverk. Her møtte han Magda Marie Aadne, som han giftet seg med i 1903 - i følge kirkeboken for Sandefjord giftet de seg i Nykirken i Bergen, selv om Jørgen nå hadde flyttet videre til Holmedal.

Anna flyttet ikke så langt på seg - for nede i Åsen traff hun Harald Høibakk som hun giftet seg med i Nedre Eiker kirke i 1910. Jeg har faktisk møt brudepiken til Anna - det var nemlig Kristin – kona mi- sin oldemor som ble over 100 år. Hun bodde på nabogården til Helgerud og familiene kjente hverandre godt.

Slide 16

Anna og Jørgens foreldre, Ole og Hansine bodde på Helgerud resten av sine liv. Ole døde i 1915 og Hansine i 1921.

Ole dør på Helgerud i 1915 og etterlater seg omtrent 500 kr som barna bestemmer skal gå i sin helhet til kona Hansine. Hansine bor på Helgerud til sin død i 1921 og etterlater seg da totalt litt over 2000 kr.

Slide 17

Et lite hopp tilbake - for å avslutte på Nysetra

I 1899 dør Otter Torstensen på Nysetra, sønnen Andreas og hans familie bodde der sammen med ham til ca 1890, men de siste årene har han bodd alene. Otter bodde på Nysetra i hele sitt liv - muligens med fratrekk av noen måneder etter fødselen.

Slide 18

Sønnen Thorvald fortsetter å bruke Nysetra etter Otters død. Den brant rundt 1900, men Thorvald satte opp en bordhytte inntil den gamle primmessa der skorsteinen var intakt. Her lå han lunt i bakerovnen om natten. Da han ble lagt inn på pleiehjem fortsatte han å besøke Nysetra om sommeren. Når våren kom ble lengselen for stor og han krekte seg inn på stokker. De siste årene sies det at han brukte tre dager på turen.

Fra Torsten og Bergitte kom hit i 1825 har familien vår bodd her sammenhengende i nesten 75 år – og brukt stedet i nesten 100. Fire generasjoner har bodd her og tre generasjoner er født her. Minst 12 barn er født på Nysetra.

Torsten rotet det kanskje til og falt fra stormann til husmann, men hadde de valgt å bli på Åsli, eller om Torsten hadde droppet den byturen – så hadde ikke Otter møtt Maren fra Skulkerud og da hadde det blitt et stusselig slektsstevne her i dag.